

Rafał Malik

Średniowieczne lokacje miejskie nad Rabą

Myślenice. Ze studiów nad budową i kształtem miasta lokacyjnego¹

Położenie i szlaki handlowe

Myślenice to miasto położone w województwie małopolskim, nad rzeką Rabą, 32 kilometry na południe od Krakowa. Pod względem geograficznym region Myślenic leży na pograniczu dwóch krain: Pogórza i Beskidu. Granica pomiędzy nimi biegnie na południe od Dobczyc przez Droginię, Myślenice i dalej w kierunku na Jawornik, Beczarkę ku Izdebnikowi. O ile Pogórze stanowi wyżynę faliastą, uposażoną w stosunkowo niezłe gleby, o tyle Beskid reprezentuje zupełnie inne, odmienne warunki glebowo-hipsometryczne. Podstawowym elementem jego krajobrazu są strome zbocza wznoszące się pojedynczo i górujące nad szerokodennymi dolinami o wilgotnym, a nierzadko i podmokłym podłożu.

Naturalnym spoiwem obu tych krain była i wciąż jest rzeka Raba. To wzdłuż jej doliny biegł jeden z ważniejszych szlaków komunikacyjnych łączących Ziemię Krakowską z Podkarpaciem. Z Krakowa droga ta prowadziła przez Wieliczkę, Biskupice², Dziekanowice³, Dobczyce⁴, Szczyrzyc⁵, Mszanę⁶, następnie Niedźwiedź, Porębę, Klikuszową do Nowego Targu i na Węgry⁷. Połączenie Podhala z okręgiem szczyrzyckim istniało już, wg Wyrozumskiej, co najmniej w początkach XIII wieku⁸. Inny trakt łączący Kraków z Podhalem i Orawą biegł lewym brzegiem Raby. Według Wyrozumskiej początki jego funkcjonowania mogą sięgać nawet XI wieku. Jak dokładnie wyglądał przebieg owego połączenia drogowego, nie wiemy. Wyrozumska przypuszcza, że z Krakowa jechało się przez Kazimierz, Łagiewniki, Kurdwanów, Swoszowice, Wróblowice, Droginię aż do Myślenic. Możliwe jest jednak że droga ta wiodła przez Gaj, Mogilny i Krzyszkowice⁹. Z Myślenic prowadziła dolina Raby przez Stróżę¹⁰, Pcim, Lubień, po opuszcze-

niu którego kierowała się z ominięciem Nowego targu na Jabłonkę, a stąd do Twardoszyna¹¹.

Sieć osadnicza

Najstarsze ślady pobytu człowieka na interesującym nas obszarze należy odnieść w świetle zebranego materiału archeologicznego co najmniej do okresu neolitu, a następnie brązu oraz epoki żelaza¹².

Mimo stosunkowo skromnych wiadomości na temat prehistorii regionu myślenickiego możemy zaryzykować stwierdzenie, że najwcześniejsze osadnictwo objęło w zasadzie zbliżoną do Krakowa i Wieliczki północną część dawnego powiatu, koncentrując się wokół Droginii, Dobczyc, Gdowa, następnie nad Stradomką tworząc skupiska w Poznachowicach, okolicach Krzykaczki, Woli Radziszowskiej i Sułkowic.

Niedostatek źródeł, szczególnie tych pisanych, ich późne pochodzenie nie pozwala nam w pełni i w zadowalający sposób określić chronologii kształtowania się na badanym tu obszarze najwcześniejszej sieci osadniczej, jej kształtu, a w niektórych wypadkach też i zasięgu. Do najstarszych osad, o których posiadamy pewne wiadomości, należą bez wątpienia Dobczyce¹³. Z 1234 roku posiadamy pierwszą pewną wiadomość o Osieczanach¹⁴. Przed 1237 rokiem powstały Krzyszkowice¹⁵. W 1239 roku wzmiankowana jest Droginia¹⁶, zaś w 1254 wieś Brzęcowice i część nieistniejącej już dziś wsi Popowice¹⁷. Z roku 1243 pochodzi wzmianka o Podolanach¹⁸. Podobnie dawną metrykę wydają się posiadać Biertowice położone w północno zachodniej części ziemi myślenickiej od 1253 roku będące własnością klasztoru z Krzyżanowic¹⁹. Mniej więcej z tego też okresu pochodzą pierwsze wiadomości o Myślenicach²⁰. Około 1254 roku założona została wieś Głogoczów oraz

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

popłiski Włosień²¹. Nieco później pojawiają się Glichów, Poznachowice i Winiary²². W roku 1300 czytamy przy okazji potwierdzeń Jana Muskaty dla mogińskich cystersów o wsi Rudnik²³.

Koniec wieku XIII i wiek XIV przynoszą kolejną grupę osad, z których część lokuje się na obszarze już zasiedlonym, część zaś – na bezludnych i nieskolonizowanych dotąd terenach dorzecza górnej Raby²⁴. Wydaje się, że z końcem XV wieku i początkach kolejnego stulecia proces osadniczy był tu już zakończony, a dalsze, nieliczne lokacje dotyczyły południowej, beskidzkiej części omawianego tu powiatu²⁵.

Lokacja

Początki Myślenic sięgają panowania pierwszych Piastów. Stanowiły one podówczas ważne ogniwo w łańcuchu umocnień obronnych południowej Małopolski. Sugeruje to wzmianka źródłowa datowana na lata 1253-1258 wspominająca o wsiach należących do tzw. brony myślenickiej²⁶. Najpewniej to właśnie z nią powiązany był tutejszy zamek określany noszący w 1443 roku miano starego²⁷. Inną ważną wzmianką dotyczącą Myślenic przed lokacją to wiadomość o istnieniu tu kościoła parafialnego. W 1340 roku parafia myślenicka skupiała około 500 wiernych²⁸. Wiemy też, iż pierwszym istniejącym kościołem myślenieckim był kościół wznoszący się na Stradomiu i posiadający aż do 1342 roku uprawnienia parafialne²⁹. Prócz niego istniał tu drugi kościół, obok którego Spytek z Melsztyna, kasztelan krakowski, wznosił w 1342 roku nową świątynię³⁰. Nosiła ona wezwanie NMP, znana była Długoszowi, który opisał ją jako budowlę drewnianą, stojącą poza miastem, między dzisiejszym cmentarzem a kapliczką zwaną „Studzienka”. Według Długosza kościół ten stał się macierzą kościoła farnego wzniesionego przez mieszczan i rąbców z kamienia w 1465 roku³¹.

Przełomowe znaczenie w dziejach Myślenic wydaje się mieć rok 1342. Wówczas to król Kazimierz Wielki wydał w Krakowie dokument sprzedaży za 130 grzywien groszy praskich sołectwa w Myślenicach dwóm Hynkom z Wieliczki. Jednocześnie zezwala na założenie osady miejskiej i kolonizację okolicznych lasów aż do granicy państwa z Węgrami³². Wraz z owym nadaniem sołtysi myśleniccy otrzymali prawo sprawowania jurysdykcji sądowniczej nad mieszkańcami osady z zastrzeżeniem ingerencji trzy razy w roku legata kasztelana krakowskiego. Ponadto król uposażył sołectwo 6 łanami gruntu, które to grunta historycy lokalizują w obrębie Dolnej Wsi, gdzie jeszcze na przełomie XIX i XX wieku istniał wydzielony obszar dworski. Hynkowie otrzymali też prawo do warzenia trunków, piwa, budowy karczemu, zakła-

danian jatek rzeźniczych i kramów kupieckich z prawem poboru z nich czynszów. Prócz tego zezwolono im na zakładanie i budowę młynów, swobodę rybołówstwa oraz odławianie zwierzyny w okolicznych lasach. Równocześnie na mocy tego dokumentu zostali zwolnieni z opłat celnych od handlu z Węgrami. Wszyscy kmiecie otrzymali wolność od opłat czynszowych z łanu: osadzeni w lasach na lat 20, na polach porośniętych krzewami na lat 16, zaś ci, co na gruntach ornych, tylko na 2 lata. Po upływie tego okresu byli zobowiązani płacić 9 skojców czynszu, 1 miarę żyta i 1 miarę owsa z łanu, zaś sołtysi po wiardunku od łana dziesiętnego oraz stawać na wojnę w ramach chorągwi krakowskiej zbrojni w pancerz, hełm i włócznię, na koniu wartości 6 grzywien.

Kościół otrzymał jeden łan ziemi. Prócz tego mógł pobierać od wójta i kasztelana krakowskiego półtora grzywny rocznie³³.

Kiedy Myślenice stają się miastem, dokładnie nie wiadomo. W świetle zachowanego materiału źródłowego oraz znanych nam dokumentów pochodzących z tamtego okresu i czasów nieco późniejszych możemy przypuszczać, iż lokacja Myślenic na prawie miejskim wzorowanym na prawie miasta Magdeburga nastąpiła pomiędzy 1342 a 1354 rokiem. Dokument lokacji miasta nie zachował się, choć podobno istniał jeszcze w 1766 roku³⁴.

Na temat początków miasta niewiele wiadomo. W literaturze przedmiotu funkcjonują hipotezy mówiące o lokacji miasta w obrębie Stradomia, na wschodnim stoku *Plebańskiej Góry* gdzieś pomiędzy dzisiejszym kościołem św. Jakuba a wzmiankowanym przez Długosza drugim kościółkiem stojącym do 1398 roku poza miastem. Czy rzeczywiście tak było, trudno powiedzieć. Biorąc pod uwagę ukształtowanie tego terenu, jego warunki hydrologiczne, które w owych czasach były w Myślenicach niezbyt korzystne, czego dowodzą liczne powodzie udokumentowane w XVII wieku, wydaje się mało prawdopodobnym, by na tym terenie mógł kiedykolwiek funkcjonować układ miejski zbudowany w oparciu o zdefiniowane, regularne rozplanowanie z połowy XIV wieku. Jeśli rzeczywiście miałyby miejsce taka sytuacja, ślady w formie pozostałości zastosowanej limitacji mierniczej i z nią związanych własności, przebieg ulic i inne temu podobne formy byłyby do dziś chociaż częściowo czytelne w strukturze przestrzennej tej części współczesnych nam Myślenic. Tymczasem ani badania terenowe, ani też przeprowadzone analizy planistyczne nie potwierdzają takiego stanu rzeczy. Zatem albo miasto od początku swego istnienia zajmowało obszar położony w obrębie dzisiejszego rynku, albo pierwotny organizm osadniczy Myślenic był osadą formowaną organicznie wzdłuż traktu o ponadregionalnym znaczeniu,

z tzw. nawsiem realizującym funkcje targowe ze-
pchniętą później do rangi jednego z przedmieść. Do-
wodem pośrednim na taki stan rzeczy może być
wspomniana w Myślenicach komora celna ściągą-
jąca opłaty od kupców i przewoźników udających
się do Twardoszyna i na Węgry już w I ćwierci XIII
wieku drogą przez Myślenice³⁵. Jej stały, jak wydaje
się w świetle znanych nam dokumentów, dość przeż-

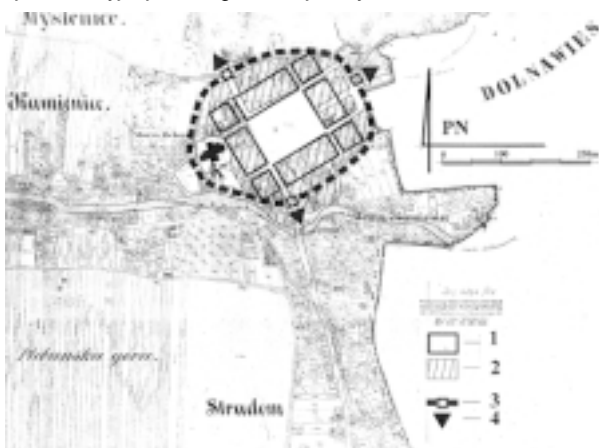
ny rozwój gospodarczy, a zatem także i demograficz-
ny stał się przyczynkiem do podjęcia decyzji o lo-
kowaniu tu miasta opartego o nowe wzorce rozpla-
nowania przestrzennego i prawnego, lepiej zatem
przygotowanego do pełnienia funkcji, do których
był powoływany niż istniejąca osada starszego typu.

Powstały wówczas organizm miejski założony
został powyżej wcześniejszej, przedlokacyjnej osa-
dy na obszarze gruntów wójtowskich, pomiędzy
Górną a Dolną Wsią. Jego plan oparto na schema-
cie szachownicowym. Określenie granic tego ukła-
du nie wydaje się nastrożać jakichś poważniejszych
trudności. Mimo iż po dawnych umocnieniach
obronnych nie pozostał żaden ślad, ich hipotetycz-
ny przebieg możemy rekonstruować w oparciu
o ukształtowanie niektórych ulic, w szczególności
tzw. ulic okólnych. Wydają się, że zataczały one
niewielki owal w granicach, którego to owalu mie-
ściło się pojedyncze pasmo bloków zabudowy
mieszkalnej otaczającej rynek.

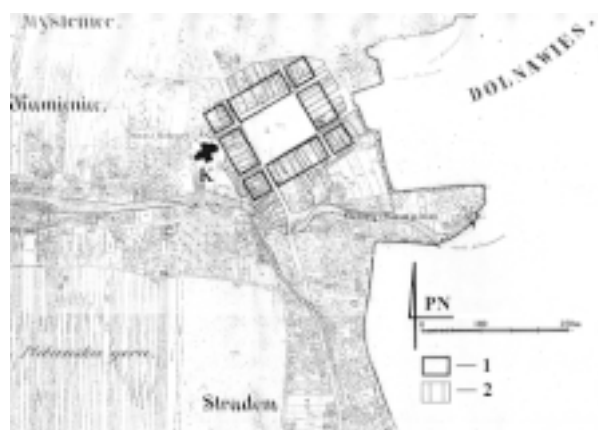
Miasto otrzymało prosty układ urbanistyczny
będący odmianą typu dziewięciopolowego. Skła-
dał się on z 9 umiarowych bloków. Największy

Myślenice. Fragment planu katastralnego miasta z połowy XIX wieku. Oryginał w zbiorach Powiatowego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Myślenicach

Myślenice. Rekonstrukcja układu miasta lokacyjnego z XIV wieku. Oprac. Autora. **Legenda:** 1 – lokacyjne bloki zabudowy mieszkalnej, 2 – obszar miasta lokacyjnego zabudowany do poł. XIX wieku, 3 – hipotetyczny przebieg umocnień obronnych, 4 – zasadnicze kierunki powiązań komunikacyjnych miasta z regionem, K – kościół farny

Myślenice. Analiza metrologiczna układu działek w blokach przy-rynkowych. Oprac. Autora. **Legenda:** 1 – zarys bloków zabudowy z okresu lokacji wg. tzw. rozwiązania modelowego, 2 – bloki z podziałem na działki wg. stanu z połowy XIX wieku

Myślenice. Analiza metrologiczna układu miasta lokacyjnego. Oprac. Autora. **Legenda:** 1 – bloki zabudowy mieszkalnej, 2 – hipotetyczny przebieg narysu umocnień obronnych miasta

Myślenice. Rekonstrukcja układu przestrzennego miasta z końca XV wieku i początków wieku XVI. Oprac. Autora. **Legenda:** 1 – bloki lokacyjne, 2 – obszar miasta lokacyjnego zasiedlony w granicach jego umocnień obronnych, 3 – przedmieścia, K – kościół farny

z nich, środkowy, przeznaczono na rynek o wymiarach 90 na około 113 metrów. Dotychczasowy stan badań nad programem przestrzennym małego średniowiecznego miasteczka ujawnił istnienie ścisłych zależności pomiędzy wielkościami poszczególnych jego elementów. Wynika z nich, że wielkość rynku powiększona o powierzchnię ulic stanowi około jedną czwartą całości terenów miasta średniowiecznego średniej wielkości. Wyniki analiz metrologicznych Myślenic wykazują zgodność ze wspomnianymi wyżej zależnościami.

Poczynione obserwacje odnośnie do wielkości bloków, w tym zwłaszcza ich głębokości, mimo pewnych zniekształceń, jakim podlegały na przestrzeni dziejów, pozwoliły na określenie modułu mierniczego, jakim posłużono się przy zakładaniu osady. Jego podstawową jednostką wydaje się być sznur krakowski większy wynoszący w przeliczeniu na dzisiejsze miary około 45,5 metra długości. W wyniku przyjętego układu geometrycznego planu miasta blok środkowy otrzymał wymiary 2 na 2,5 sznura tj. średnio 90-91 metrów na około 113 metrów. Otaczało go osiem bloków przeznaczonych pod przyjęcie zabudowy siedliskowej z dodatkiem zabudowy gospodarczej sytuowanej, jak to ma miejsce w większości miast tego okresu, na tyłach działek. Głębokość każdego z owych ośmiu bloków wynosiła około jednego sznura, choć później, z czasem ta cecha uległa zatarciu, co szczególnie mocno uwidacznia się w obrębie bloku południowego i północnego. Drugi ich wymiar, czyli szerokość frontu zależny był od przyjętego układu wielkości rynku i równał się długości odpowiedniej pierzei pomniejszonej o szerokość pasa potrzebnego na przeprowadzenie dwu prętowych ulic wychodzących z jego naroży, po dwie każdego narożnika. W efekcie fronty bloków: północnego i południowego wahały się w granicach długości pomiędzy 100-104 metrów, zaś wschodni i zachodni 81-82 metrów. Hipotetycznie możemy przyjąć, że miasto rozciągało się wówczas na przestrzeni prostokąta o wymiarach 4 na 4,5 sznura, czyli przeliczając to na miary metryczne 181 na 204 metry. W granicach fortyfikacji obszar ten był większy i wynosił w przybliżeniu 273 na 318 metrów, co jednak nie przynosiło efektów w postaci dużej rezerwy terenowej.

Odtworzenie pierwotnego podziału bloków na działki ze względu na daleko zaszłe zmiany w obrębie własności i odpowiadające temu przemiany strukturalne parcel nastręcza nam pewnych trudności. Dokonane pomiary szerokości frontów poszczególnych parcel wykazało przewagę domów o szerokości frontu w granicach 9 i 16 metrów. Ten ostatni wymiar zbliżony jest do szerokości frontu średniowiecznego domu z pierwszego etapu kształtowania się zabudowy miejskiej, która dopiero

w efekcie takich czy innych czynników uległa następnie podziałowi wtórnemu. Przyjmując powyższe przeliczenia jako prawdopodobne w obrębie rozmiarzonego układu mielibyśmy do czynienia z dwudziestoma dwiema parcelami pełnopłacowymi. Liczbę tę uzupełniają działki rozmiarzone w blokach przekątniowych. Wydaje się, że każdy z nich mógł liczyć od 2 do 3 takich działek.

Niewiele wiadomo o charakterze i stanie zabudowy miasta z tego okresu. Na podstawie znanych nam przekazów możemy jednak z całą pewnością twierdzić, że zabudowa ta była w owym czasie całkowicie drewniana. Jedyną murowaną budowlą był wzniesiony w 1465 roku kościół farny stojący na niewielkim wzniesieniu, na tyłach zachodniego bloku przyrynkowego. Obok kościoła wznosił się przytułek dla ubogich wzbogacony w połowie XVI wieku przez Spytka Wawrzyńca Jordana kaplicą szpitalną³⁶. Za miastem przy drodze do Krakowa wznosiła się inna kaplica nosząca wezwanie św. Leonarda. Według wizytacji parafii z 1596 roku była to budowla drewniana. Do obiektów związanych z parafią należała też szkoła. Ta sama wizytacja podaje, iż uczący w niej nauczyciel uposażony był między innymi domem. Dom posiadał też w uposażeniu wikariusz instalowany do pomocy plebanowi. Z tekstu wspomnianej wizytacji dowiadujemy się, że ten stał na cmentarzu³⁷. Wiemy też o istnieniu w Myślenicach w 1364 roku dwóch dworów, nowego i starego, którym towarzyszyły sadzawki rybne i stawy³⁸.

Niewiele wiemy też o początkach formowania się w Myślenicach przedmieść. Więcej niż skromny zasób informacji na ten temat pozwala jedynie przypuszczać, że najwcześniejsze z nich pamięta jeszcze czasy formowania się przedlokacyjnej osady na Stradomiu. Kolejne dwa zwane Górnym i Dolnym Kamieńcem powstały w następstwie stałego, szybkiego wzrostu ekonomicznego miasta. Zważywszy na niewielki obszar, jaki był zamknięty obwodem obronnym i wynikająca stąd szczupłość terenów rezerwowych mogących przyjąć kolejne fale osadników ściągniętych przez prosperity, wyjście zabudowy poza fortyfikacje mogło nastąpić dość wcześnie, być może już z końcem XV wieku.

Pod względem budowy przestrzennej były to struktury organiczne, pozbawione w większości cech regularnego układu. Ich kanwą albo inaczej osnową, w oparciu o którą się rozwijały, były główne trakty komunikacyjne łączące miasto z regionem.

Wydaje się, że lokacja Myślenic była przedsięwzięciem ze wszech miar udanym. W XV wieku miasto stanowiło jeden z większych ośrodków handlowych tego regionu. Potwierdzają to liczne dokumenty pochodzące z XV stulecia i wieków na-

stępnych. Pierwsze zezwolenia na odbywanie cotygodniowych targów oraz dorocznych jarmarków miasto otrzymuje z rąk Kazimierza Jagiellończyka. Ich liczba zwiększa się w czasach panowania Zygmunta Starego³⁹.

Przemysł spożywczy stanowił jedną z istotniejszych gałęzi gospodarki miasta. Podobnie garniarstwo, o czym świadczą zestawienia transportów glinianych garnków wysyłanych stąd do Krakowa. W sześciu ostatnich latach XVI wieku zarejestrowano ich aż 120. W latach następnych eksport tego towaru osiągnął jeszcze większe rozmiary dochodząc do 320 transportów⁴⁰.

Nieco mniejsze znaczenie dla gospodarki miasta miała produkcja szkła i handel tym towarem, który jak dowiadujemy się z zachowanych dokumentów, docierał z Myślenic nawet na Ruś⁴¹.

Huta szkła działała w Myślenicach już przed 1452 rokiem⁴². Prócz niej w XV wieku w mieście funkcjonowały: blech, folusz, gorzelnia, kilka browarów oraz 3 młyny zbudowane na Rabie. Nie znamy dokładnego miejsca ich lokalizacji, wiemy tylko że niektóre z tych urządzeń wznosiły się na Stradomu⁴³.

¹ F. Kiryk, *Rozwój urbanizacji Małopolski XII-XIV. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, Prace monograficzne WSP nr 70, Kraków 1985; Tenże, *Dzieje powiatu myślenickiego w okresie przedzoborowym* [w:] *Monografia powiatu myślenickiego*, pr. zb. pod red. R. Reinfussa, t.I, Kraków 1968; G. Leńczyk, *Zabytki archeologiczne* [w:] *Monografia powiatu myślenickiego*, op. cit., t. I, Kraków 1968; Z. Beiersdorf, B. Krasnowolski, S. Rusińska, *Myślenice, studium historyczno-urbanistyczne*, mpis, Pracownie Konserwacji zabytków, Kraków 1981-1982; B. Krasnowolski, *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze Ziemi Krakowskiej w XII i XIV wieku*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2004; J.W. Kutrzeba, *Myślenice. Notatki do historii miasta Myślenic*, Kraków 1900; J.Zinkov, *Myślenice i okolice*, Kraków 1999.

² *Starodawne prawa polskiego pomniki (dalej SPPP)*, wyd. A.Z. Helcel, Kraków 1870, t. VII, nr 5371.

³ *Dyplomata monasterii Clerae Tumbae proce Cracoviam* (dalej *Kod.Mogil.*) ed. E.Janota et F. Piekosiński, Kraków 1865, s. 22.

⁴ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876-1905, t. III, nr 734.

⁵ tamże, t. I, nr 278.

⁶ *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd.S. Kuraś, cz. I, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962, nr 114.

⁷ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej AGAD), *Metryka Koronna*, t.35, k.378

⁸ B. Wyrozumska, *Drogi w ziemi krakowskiej do końca XVI wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977, s.76.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Tamże, s. 77; K. Buczek, *Stróże, Studium z ustroju społecznego polski wczesnofeudalnej*, Rocznik Dziejów Społeczno-Gospodarczych, t. XIX, 1957, s. 29.

¹¹ B.Wyrozumska, *Drogi...*, op.cit., s. 78.

¹² G.Leńczyk, *Zabytki archeologiczne...*, s.9-11 i nast.

¹³ Muzeum regionalne w Myślenicach, Teki Kubali, t. VII, s. 11; M. Pelczar, *Dobczyce-strażnica nad Rabą*, dodatek Literacko-Naukowy Ilustrowanego Kuriera Codziennego, 1932, nr 2.

¹⁴ H. Polaczkówna, *Zapis Teodora Grafity*, Lwów 1938, s. 3.

¹⁵ S. Zakrzewski, *Najdawniejsze dzieje klasztoru cystersów w Szczrzyzycu*, Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności, t. XVI, Kraków 1902, s. 3-75.

¹⁶ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, op.cit., t. II, Kraków 1876, s. 61.

¹⁷ Tamże, t. I, s. 45; Zob też H. Polaczkówna, *Zapis...*, s. 3.

¹⁸ F.Bujak, *Studia nad osadnictwem Małopolski*, Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności, t. 47, Kraków 1905, s. 418; *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. I, s. 44-45.

¹⁹ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, op.cit..., t. II, s. 95; t. I, s. 232.

²⁰ *Kodeks diplomaticus maonasterii Tinecensis 1105-1506* (dalej *Kodeks.Tyniecki*), ed. W. Kętrzyński et S. Smolka, Lwów 1875, s. 43.

²¹ S. Zakrzewski, *Najdawniejsze dzieje...*, s. 36.

²² *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, op. cit..., t. I, s. 84; *Kod.Mogil...*, s. 21.

²³ Tamże, s. 35.

²⁴ za F. Kiryk, *Dzieje...*, s. 35 i nast.

²⁵ F. Kiryk, *Dzieje...*, s. 40-41.

²⁶ *Kodeks Tyniecki*, s. 43, nr XIX; K. Buczek, *Stróża...*, s. 11-43.

²⁷ J.W. Kutrzeba, *Myślenice...*, s. 7; zob też R. Sypek, *Zamki i obiekty warowne Jury Krakowsko-Częstochowskiej*, Alma Press 2004.

²⁸ *Acta camerae...*, op. cit., s. 126; T. Ładogórski, *Studia nad załudnieniem Polski w XVI wieku*, Wrocław 1958, s. 200.

²⁹ *Lib.ben...*, t. II, s. 178-179; J.W. Kutrzeba, *Myślenice...*, s. 10-11.

³⁰ Biblioteka Polskiej Akademii nauk w Krakowie, rkps nr 479, k. 190; L. Zarewicz, *Lelewita Specymir*, Kraków 1890, s. 14-17; *Najstarsza księga sądu najwyższego prawa niemieckiego na zamku w Krakowie (z lat 1390, 1392-1416)*, wyd. A. Kłodziński, [w:] Archiwum Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Umiejętności, t. X, Kraków 1936, nr 608; Zob. też F. Kiryk, *Dzieje...*, op. cit., s. 46, tenże, *Rozwój urbanizacji...*, s. 242.

³¹ F. Kiryk, *Rozwój...*, s. 242-243.

³² tamże, s.242.

³³ tenże, *Dzieje...*, s. 48.

³⁴ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, rkps nr 972 i nr 5939.

³⁵ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, op. cit..., t. III, s. 50-51, nr 671.

³⁶ F. Kiryk, *Dzieje...*, s. 47.

³⁷ zob. AGAD, rkps 253; Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie, *Acta Visitationis*, t. 7, k. 38-41, k. 83-85; tamże, *Acta Episcopalia Cracoviensia*, t. 101, s. 202-207.

³⁸ *Zbiór dokumentów małopolskich*, op. cit., cz. I, s. 140; zob. też F. Kiryk, *Dzieje...*, s. 48-49.

³⁹ AGAD *Metryka Koronna*, t. 24, k. 359-360; zob. też F. Kiryk, *Dzieje...*, s. 59.

⁴⁰ Teki Kubali, op. cit..., t. X, s. 2, a także F. Kiryk, *Dzieje...*, s. 96-96 i nast.

⁴¹ Ibidem.

⁴² SPPP, t. II, nr 3497.

⁴³ F. Kiryk, *Dzieje...*, s. 61; zob. też J. Małecki, *Studia nad rynkiem regionalnym Krakowa w XVI wieku*, Warszawa 1963, s. 64 i nast.